

Emil Saggau og Kasper Dalgaard

Kirkemødet i Nikæa: Oversættelse, indledning og kommentarer. København: Samfundslitteratur 2025, 223 s. Kr. 289.

Det ene formål med Saggaus og Dalgaards bog, der kommer i anledning af 1700-året for koncilet i Nikæa, er angiveligt “at gøre de nikænske tekster synlige igen, så en læser kan se det fundament, som kristendommen hviler på” (s. 16). De mener, at “[i] debatter om folkekirkens bekendelser og i ritualbøger – endog teologiske lærebøger – skøjtes der oftest let hen over disse tekster”, men også at de tidlige kristnes rige, indviklede og ofte sofistikerede debatter, traditionens dybe teologiske sprog, i alt for ringe grad præger moderne teologi eller nutidige præsters holdninger, og at det skyldes, “at teksterne, som de nikænske, ofte ikke er tilgængelige i en dansk udgave” (s. 16). Det andet formål er at kontekstualisere teksterne historisk, da de er “udformet i græske filosofiske termer, hvor antikkens syn på familie, natur og kosmos spiller en stor rolle”, og er “formet i en romersk bureaukratisk og administrativ virkelighed” (s. 16). Målgruppen er læsere med meget forskellige forudsætninger, herunder også forfatterne studerende, og derfor er “pædagogiske forklaringer og simpelhed” prioriteret over “lange afsnit med mange tunge henvisninger” (s. 16-17). Konkret er bogen opbygget i tre dele, først en introduktion til kristendommen og Romerriget før 325, dernæst en oversættelse af den nikænske trosbekendelse, de nikænske *kanones* og koncilets brev om tidspunktet for påskefesten, ledsaget af kommentarer, og endelig en udfoldelse af de nikænske teksters senere virknings- og receptionshistorie.

Forfatterne formål er tiltalende, men det er helt forkert, at de teologiske lærebøger skøjter hen over teksterne fra Nikæa; jeg har f.eks. selv gjort grundigt rede for dem i bind 1 af *Kirkens Historie* fra 2012. Den nikænske trosbekendelse er allerede tidligere blevet oversat til dansk, men det er de nikænske *kanones* og Nikæakoncilets brev til kirken i Ægypten om påskefesten vistnok ikke, og derfor ville en oversættelse være velkommen, men desværre har de to forfattere her påtaget sig en opgave, som de mangler forudsætninger for at udføre. Bogen vrimler med fejl, ikke mindst sproglige, og det værste er oversættelserne, sammen med kommentarerne, der desværre aldrig burde have været trykt.

Forfatterne mener, at Nicænum er stærkt påvirket af filosofien, og det er da også rigtigt, at hele οὐσία-terminologien er af filosofisk oprindelse. Forfatterne skriver endvidere, at Nicænum henter den græske filosofi fra Johannesevangeliets prolog (s. 37, 94, 96-99), hvilket er meget diskutabelt, da termen οὐσία ikke bruges i Johannes og λόγος ikke i Nicænum. I 325 kunne οὐσία og ὁμοούσιος betyde forskellige ting i forskellige kontekster, og der er en forskningsdiskussion om, hvad man præcist kan have ment, da man anvendte disse termer på koncilet, men de to forfattere hjælper os ikke her. I stedet sammenblander de igen og igen ὁμοούσιος og ὁμοιοούσιος (s.

91, 99, 100), hvilket er fatalt. Saggau og Dalgaard er ikke klar over, at i den arianske strid kom forskellen på disse to ord ligefrem til at danne basis for to forskellige partier. De skriver i øvrigt s. 100, at ὁμοιούσιος "er en term, som er opfundet til lejligheden", hvilket er helt forkert, da de må mene ὁμοούσιος. Ὁμοούσιος og ὁμοιούσιος, som forfatterne tror er samme term, gengives bl.a. som "væsenslighed" (s. 99), "af samme væsen" (s. 99), "af samme slags natur" (s. 99-100), "af samme slags" (s. 92, 98-99). Οὐσία skriver de også som οὐσίας og οὐσιος (s. 97, 100). Forfatterne kan altså ikke finde ud af at slå simple gloser op, men de upræcise oversættelser er desuden meget uheldige, for Saggau og Dalgaards interesse for det filosofiske indslag i Nicænum burde have ledt dem til at forstå, at den græske filosofi netop tilstræbte præcise entydige begreber og en tilsvarende terminologi, og da de kirkelige forfattere i den "arianske strid" blev tvunget til at udvikle et tilsvarende specialiseret sprog, skal man tænke meget skarpere og være bedre orienteret end de to forfattere, hvis man vil forstå deres tekster. De kirkelige forfattere gjorde bl.a. brug af deres skoleundervisning om Aristoteles' kategorier, og Athanasios forklarer i sit skrift *Om synoderne*, kap. 53, at ὁμοιούσιος ikke må anvendes om Guds Søn, fordi "lighed" (τὸ ὅμοιον) vedrører "kvaliteter" (ποιότητες) – dvs. accidenser – men ikke "substanser" (οὐσίαι). Guds Søn er ὁμοούσιος med Gud Fader, fordi han er Søn af natur, mens det kun er accidentelt, når vi bliver "lig ham" (ὁμοιοι αὐτῷ, 1 Joh 3,2) og bliver "Guds sønner".

Forfatterne mener desuden, at γεννηθέντα, "født" eller "avlet", er en form af γίγνομαι, "bliver til" (s. 96, 98, 105), og igen lykkes det dem derved at forkludre det hele, for ligesom med det lille ι i ὁμοιούσιος var forskellen mellem γίγνομαι og γεννάω en af de subtile betydningsbærende distinktioner i den "arianske strid" – "tilblevet" og "født" er ikke, som de tror, det samme, for det, der bliver til, er noget andet end Sønnens fødsel, der jo er evig, tidløs, og derfor to forskellige verber. Heri er der bestemt også filosofiske forudsætninger, men det, der bliver til, svarer også til det, der er skabt af intet – *creatio ex nihilo* var som bekendt en kristen nydannelse i forhold til filosofien. Kort og godt kan forfatterne derfor ikke forstå forskellen på "født" og "skabt"/"gjort". De manglende græskkundskaber viser sig i øvrigt også her, hvor ποιηθέντα på mærkelig vis s. 98 bliver til ποιητήν, akkusativen fra den første trosartikel!

Det sted, hvor Johannesevangeliets prolog tydeligst danner baggrund for Nicænum, nævner Saggau og Dalgaard imidlertid ikke. Udsagnet om Sønnen som deltager i skabelsen, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, "ved hvem alt er blevet til", er baseret på Joh 1,3; 1 Kor 8,6; fjernere Kol 1,16. I stedet oversætter de to forfattere det s. 98 til det kryptiske "ham, som ved alt er blevet til". Det er ikke nemt at forstå, hvad det betyder på dansk, men i det mindste må det nærmest forstås sådan, at de har misforstået det relative pronomen som en henvisning til τῷ πατρί, også fordi de i den følgende kommentar betragter Sønnens fødsel som en del af Faderens skabelse (igen fordi de tror,

at γεννηθέντα er en form af γίγνομαι). Ikke desto mindre skriver de også på s. 99, at det “er fra dette fælles ‘væsen’, at alt er skabt, som man kan finde i himlen og på jorden”, så det er også muligt, at de har misforstået δι’ οὗ som en henvisning til ὁμοούσιον.

Om ordet σαρκωθέντα, “blev kød”, i anden trosartikel får vi s. 101 at vide, at det “er en sammenkobling af at tage for eksempel tøj på, men i stedet for tøj, så er det her kød.” Ingen tvivl om, at patristikken tit bruger klædnings-metaforen om inkarnationen, men det gør Nicænum jo ikke, for dette participium er en form af σαρκώω.

Καθολική er ikke (s. 105) “et konstrueret ord”, men et almindeligt ord, der har været brugt i græsk, længe før kristendommen opstod, hvor det betyder “almen”, hvad forfatterne ikke har øje for i deres diskussion om ordets betydning. Det er heller ikke det samme ord som καθόλου, selv om det er dannet af de samme bestanddele. Helt forvåset er det, når forfatterne skriver, at det “kommer af ordet ‘efter hvilke’ (καθά, καθ’ ἃ) og ‘hel, udelstændig’ (καθάπερ. Sml. καθό og καθώς, ὅλος). Ordet er en sammentrækning af καθά (efter) og ὅλος (hel).” Den lange forklaring dækker over manglende forståelse, og der indgår jo ikke noget relativt pronomen i καθολική.

Om adjektivet ἀποστολική får vi s. 106 at vide, at det “er afledt af at ‘udsende’ (στέλλω) særlige ‘udvalgte’, ofte soldater (στρατιώτης, soldater, særligt embede).” Det rigtige er jo det bibelske ἀπόστολος – ingen har i Nikæa tænkt på soldater, og det er ἀποστέλλω, der betyder “udsende”.

Ἐκκλησία bruges ikke bare “to gange i Matthæusevangeliet”, men masser af gange i de nytestamentlige tekster. Det er fuldstændig forkert, når forfatterne skriver, at det endnu ikke havde fået den specialiserede betydning “kirke” i Nikæa i 325 (s. 106-7); det havde det og bør også oversættes sådan.

Hvis så bare det kun var trosbekendelsen, det var galt med, men går vi videre til de nikænske *kanones*, finder vi igen mange fejl. Som eksempler nævner jeg bare den første *kanon* om kastraktion, hvor ἐχειρουργήθη, ἐξετμήθη og ἐξέτεμε ikke er “tre forskellige grafiske beskrivelser”, der betyder “ødelagt”, “beskåret” og “beskadiget”, idet det første verbum er aorist passiv af χειρουργέω med betydningen “opererer”, mens de to næste er henholdsvis aorist passiv og aktiv af det samme verbum ἐκτέμνω, “beskærer”, “kastreter” (s. 110-11), eller at τῷ κατηγομένῳ i den anden *kanon* ikke skal oversættes “kateketen”, men “katechumenen” (s. 113-14).

Der kunne bringes meget mere kritik af oversættelserne og kommentarerne. Forfatterne kan ikke ordentligt græsk, og det er uacceptabelt i en akademisk publikation, der netop skulle handle om det. Men hvis vi ser bort fra oversættelserne, kunne dele af bogen alligevel have haft betydning, hvis de var blevet gennemrettet for fejl. Selv om forfatterne ikke forstår noget af den nikænske teologi, rummer især de lange socialhistoriske afsnit om kristendommens organisatoriske udvikling og socialetik en betydelig viden, og det ser ud til, at det er her, forfatternes virkelige interesse ligger. Havde der bare

været en grundig fagfællebedømmelse! For også her er der for mange fejl til, at bogen kan bruges, f.eks. når forfatterne gerne vil bringe de centrale termer på grundsprøgene, men ikke kender forskel på ental og flertal, så de bruges i flæng, eller de f.eks. s. 52 skriver “en libellatici”, og “en thuruficati” (*sic*). Konstantin den Stores tre sønner smelter s. 13-14 sammen til én, Konstantin II, skønt der ud fra beskrivelsen må være tænkt på Constantius II.

Man kan håbe, at forfatterne lærer af dette – lærer, at de må lære noget mere, før de kan skrive en sådan bog. Deres hensigter og energi fortjener næsten et forsøg mere, så måske skulle de tage de socialhistoriske afsnit ud og bygge videre på dem til en ny bog, der kunne blive interessant nok, hvis de ellers vil forstå, at vi må søge hjælp hos hinanden, og at nøjagtighed ikke kan negligeres.

Nils Arne Pedersen